

ПЕТА БРИГАДА У ДЕСАНТУ НА ДУНАВУ

БОРБЕ ЗА ГРЧИЕЕВ САЛАШ

Штаб 21. дивизије издао је заповест потчињеним јединицама за насилно извиђање на сектору Грчићев салаш, на је штабу 5. бригаде наређено да бригада буде носилац овог извиђања.

Бригада је требало да изврши напад на непријатељске положаје, са једним батаљоном да заузме упориште Грчићев салаш и да га одржи до даљег наређења. Батаљон је морао добро да буде припремљен за ову акцију и снабдевен са доста пионирског алата и средстава и довољном количином муниције. Штабу дивизијског инжењеријског батаљона било је наређено да из свог састава овом батаљону 5. бригаде упути један вод минера.

На Грчићев салаш нападао је 1. батаљон 5. бригаде, ојачан једним водом бригадне аутоматичарске чете, водом противколских пушака и водом минера из инжењериског батаљона 21. дивизије. Већ у току дана 4. априла сви командири водова и чета и штаб 1. батаљона дошли су у шуму на десном крилу дивизије и упознали се са задатком. Батаљон је, у току ноћи 4/5. априла доведен на предњу линију у правцу Грчићевог салаша, примакао се много напред, закопао се и маскирао. Од првог сумрака, 4. априла, упућена је на овај положај и једна чета инжењеријског батаљона 21. дивизије, којој је начелник штаба 5. бригаде издао конкретне задатке да што даље ископају саобраћајнице од предњих положја бригаде у правцу непријатеља на Грчићевом салашу. међутим, не знамо из којих разлога, инжењерци нису ископали ове саобраћајнице у току ноћи, већ су то покушали да ураде пред зору, одакле су били отерани јаком непријатељском ватром. Иако су минерске групе из дивизије 3. и 4. априла из немачких минских поља извадиле

преко 45 противтенковских и 40 пешадијских мина, минска поља нису била прочишћена, што ће се лоше одразити на напад 5. бригаде на ово јако непријатељско упориште.

У току ноћи пионири и извиђачи привукли су се на 100 метара од непријатељских положаја на Грчићевом салашу, поред самих минских поља и отпочели са копањем ровова, док је пионирска чета 4. бригаде изграђивала дугу саобраћајницу у правцу Грчићевог салаша.

Артиљеријска припрема отпочела је у 4.45 часова 5. априла и трајала је тачно 15 минута, за које се време 1. батаљон пребацио у ископане ровове и избио на јуришни оложај, а у 5 сати је извршен снажан јуриш. Напад је подржаван ватром 4. и 31. српске бригаде и ватром оруђа од 150 мм са монитора совјетске Дунавске флотиле. Од почетка до завршетка напад су осматрале све јединице и штабови, евидентирали снагу и распоред непријатеља, а били су спремни да и сами пређу у напад. Борбени услови су били тешки, многи борци гинули су и рањавани на густим противпешадијским и противтенковским минским пољима, које инжињерци 21. дивизије нису рашчистили. Напад се одвијао у неколико силовитих јуриша, али како га је штаб 1. батаљона неодлучно водио непријатељ га је зауставио испред својих предњих положаја.

Батаљон није усео у нападима. Даље из ровова није могао јер непријатељска минска поља нису била уклоњена, а митраљеска ватра тукла је 1. батаљон с бока и из бункера на самом салашу и тиме је било онемогућено свако даље пребацивање напред. Стога је батаљон остао и даље у рововима. У току дана непријатељ је својом митраљеском и минобацачком ватром тукао положаје 1. батаљона, од које је овај имао високе људске губитке.

Циљеви насилног извиђања су само делимично постигнути. Покушај штаба 1. батаљона да овај неуспех правда јаким непријатељским снагама није усвојен, јер то нису били тачни подаци. Батаљон је у овим борбама имао 30 погинулих, 77 рањених, шест несталих.^{382>} Многи борци су теже рањени на минским пољима. Батаљон је изгубио један пушкомитраљез и две пушке, све уништено непријатељском минобацачком ватром.

Штабу 1. батаљона наређено је да се батаљон задржи на достигнутој линији и да се укопа. Ноћу 5/6. априла аутомати-

³⁸²⁾ АОС, к. 252, ф. 3, док. 24, *Аневни извештај штаба 21. дивизије ЈА*, К. пов. бр. 43, од 6. априла 1945. године и 36. НОР, XI, 1, док. 47.

чарска чета бригаде обновила је напад на непријатеља, али опет без виднијег успеха. У току ноћи по наређењу штаба дивизије бригада се вратила у Беркасово где је 6. априла изводила војну обуку и политичку наставу.

НА ПРОСТОРИЈИ ЗА ДЕСАНТ ПРЕКО ДУНАВА

У пробоју Сремског фронта који су извршиле јединице 1. и 3. армије ЈА, велику и значајну улогу имала је и остварила 5. бригада 21. дивизије, која је у ноћи 11/12. априла 1945. године извршила насилни прелаз Дунава и пребацила се дубоко у непријатељску позадину.

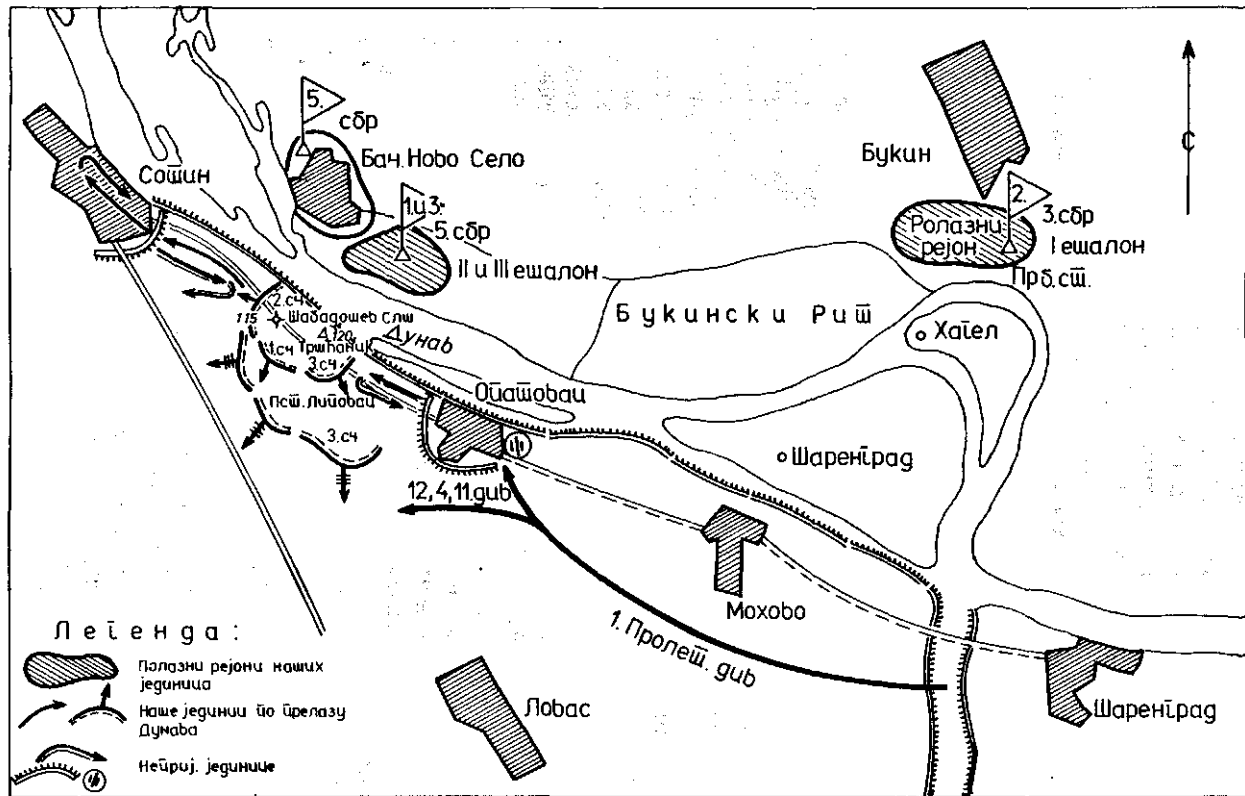
Улога 5. бригаде, као десантне јединице 1. армије, први пут је одређена већ поменутиим авизо наређењем штаба 1. армије од 8. априла. Њиме је наређено да 5. бригада изврши све припреме за извођење десанта који ће извршити једновремено са нападом свих армијских јединица са фронта, између Сотина и Опатовца. Директивно и детаљно образложење и упутства за извршење овог десанта дати су у заповести штаба 1. армије ЈА о. бр. 124 од 9. априла. Штабу 5. српске НОУ бригаде³⁸³⁾ и допуните заповести о. бр. 132 од 11. априла 1945. године.³⁸⁴⁾ У заповести је наређено: »5. бригада 21. дивизије, уз садејство речне флотиле Црвене армије: за дејство у непријатељској позадини, бригада ће у току ноћи 11/12. априла извршити десант између Сотина и Опатовца у висини Сабадошев салаш обезбеђујући вршење десанта од равца Сотин на линији Циглане - Дунав, користећи наше старе ровове (из децембра 1944. године - п.а.). Са главнином снага 12. априла рано напасти одлучно с. Опатовац, уз припомоћ артиљеријске ватре са монитора. По заузимању Опатовца бригада напада с. Мохово заједно са деловима 1. дивизије...³⁸⁵⁾ Бригада је привремено препотчињена штабу 1. пролетерске дивизије, па је и од њега добила заовест 11. априла и исте садржине.

С обзиром на огромну војничку и политичку важност ове операције штаб 1. армије и штабови 1. пролетерске и 21. ударне дивизије захтевали су од свих штабова безусловно извршавање постављених им задатака. Због тога је и Штаб 5. бригаде посветио посебну пажњу припремама за операцију захтевају-

³⁸³⁾ ЛОС, к. 251, пер. бр. 38-1.

³⁸⁴⁾ пер. бр. 48-1.

³⁸⁵⁾ 36. НОР, XI, 1, док. 37 и док. 5.

Десант на Дунаву, 12. априла 1945. године. Прва фаза

ћи од потчињених команданата смелост и продорност и способност брзог маневрисања ради одсецања непријатељских група на овом сектору и уништавања тако опкољених испресецаних непријатељских група.

Предвиђајући и планирајући учешће 5. бригаде као десантне јединице, штаб 1. армије је, 6. априла, најпре телефонским авизо а затим и писменим наређењем, наредио штабу 21. дивизије: »Вашу пету бригаду која је већ вјежбала на мониторима за десантне операције одмах упутити правцем Илок - Бачка Паланка... «³⁸⁶⁾

По овом наређењу бригада је одмах, већ 6. априла у 16 часова, извршила покрет правцем: с. Беркасово - Илок, у коме се штаб бригаде повезао са штабом бригаде монитора, чији је представник био црвеноармејац капетан I ранга Морченко. Бригада се уопште није задржавала у Илоку, већ је скелама прешла Дунав и 6/7. априла преноћила у Бачкој Паланци.

Ујутру, 7. априла наставила је покрет по киши и блату и увече стигла у Бачко Ново Село, око 22 часа. Распоред делова бригаде био је следећи: штаб бригаде, санитет и 2. и 3. батаљон у Бачком Новом Селу, 1. батаљон и команда позадине у селу Букину. Бачко Ново Село било је празно, није се знало куда су отишли његови становници. Затечене су значајне количине намирница, па се преко целог дана јела кајгана и колаци, а било је и вина.

Са циљем покрета били су уознати само командант и политички комесар бригаде као оперативна лица ради одржавања тајности предстојећег борбеног задатка. Од 6. до 12. априла 1945. године 5. бригада била је у општој резерви Северног сектора (Северна група дивизија ЈА), али са посебним борбеним задатком. На дан 9. априла у Бачко Ново Село стигао је и 1. батаљон, а од 11. априла сви делови бригаде налазили су се у овом селу. Укупна јачина 5. бригаде овога дана износила је 2.369 људи распоређених у три стрељачка батаљона и јединице при штабу бригаде.³⁸⁷⁾

У Бачком Новом Селу скоро да није било ниједног становника, вероватно ради обезбеђења, потпуне конспирације за избегавање десанта. Обезбеђење обале Дунава вршили су борци војвођанских јединица. Наређено је да се борци не

386) АОС, к. 251, ф. 1, док. 54, *Наређење штаба 1. армије ЈА, оп. бр. стр. пов. 337, од 6. априла 1945. године штабу 21. дивизије да 5. бригаду упутити правцем с. Илок - с. Букин.*

387) АОС, к. 1046, ф. 8, док. 13.

прикупљају по већим групама по селу а на сеоској цркви успостављена је осматрачница, са које се јављало да се на другој обали Дунава не дешава ништа нарочито. У селу је бригада остала четири дана.

Време од 7. до 11. априла јединице су искористиле за увежбавање бораца у руковању оружјем, у извођењу наставе гађања и тактичке обуке а из ратне службе прорађивани су одељци у вези са извршењем предстојећег задатка.

Одржавани су и састанци у вези војних итања са командирима чета по батаљонима. Морал бораца био је на завидној висини. Свима је било јасно да се врше последње припреме пред одлучујућу офанзиву за ослобођење земље. Извршене су попуне батаљона у људству и материјалу до формацијског састава. Сваки батаљон имао је у свом саставу штаб, три стрељачке чете, минобачачку чету, вод ПТ пушака, вод за везу и вод топова 45 мм. Укупна јачина сваког батаљона износила је преко 480 бораца. Штаб 1. армије издао је заповест 9. априла штабу 5. бригаде, у којој је стајало: »У вези операција које ће предузети наша Армија на сремском фронту, Ваша бригада одређена је да учествује у тим операцијама као десантна јединица. Према томе задатак ваше бригаде је да својим дејством у непријатељској позадини потпомогнете операције наших јединица, које ће наступати фронтално. За пребацивање ваших јединица преко Дунава и у заједничким операцијама с вама учествоваће један дивизион монитора речне флотиле Црвене армије. Дивизион монитора потпомагаће вашу операцију артиљеријском ватром и другим ватреним средствима... «³⁸⁸⁾

По пријему заповести штаба 1. армије, а касније и заповести штаба 1. пролетерске дивизије, штаб 5. бригаде 10. априла у 15.30 часова издао своју заповест за десант³⁸⁹⁾ а то је заповест била допуњена подацима и задацима из штаба 1. армије и допунама заповести оп. бр. 124 од 9. априла 1945. године.

На основу свих ових заповести приступило се последњим припремама за десант на Дунаву.

По доласку у Бачко Ново Село штаб бригаде је ступио у контакт с командом Бригаде монитора Дунавске речне фло-

³⁸⁸⁾ *Заповест Штаба 1. армије ЈА*, Оп. бр. 124, од 9. IV 1945. године штабу 5. бригаде XXI дивизије.

³⁸⁹⁾ *АОС*, к. 1046, ф. 8, док. 3, *Заповест штаба 5. српске бригаде, од 10. априла 1945. године, за десант преко Дунава.*

тиле. На састанцима између штаба 5. бригаде и представника Речне флотиле, чији је командант био капетан II ранга Державин, одржаним 9. и 10. априла, размотрена је ситуација у вези са предстојећим задатком. Извршено је и извиђање реке, непријатељског земљишта, одређени су полазни рејони и одсек прелаза и израђен је детаљан план прелаза. Том приликом је уговорено да артиљерија и друга ватрена средства са монитора подржавају дејства 5. бригаде на десној обали Дунава. Совјетски командант је ставио до знања штабу 5. бригаде да, ма шта се десило, они неће никога прихватити да би га вратили назад, што је јасно значило да је 5. бригада могла да иде само напред.

Како рејон прикупљања у Бачком Новом Селу није био тактички погодан, јер је био исувише близу обале, а самим тим и непријатељу, и постојала је опасност да непријатељ открије присуство бригаде, ради одржавања у тајности прирема Бригаде за прелаз Дунава, предузето је потпуно замрачење ноћу и прикривено и ограничено кретање дању.

Извршена је и морално-политичка припрема бораца и старешина. Одржан је низ политичких предавања и исписане актуелне паролe, као што су: »Наши митраљеци морају увек добро гађати« или »Ми морамо постићи успех«. Водило се рачуна да се предавањима и паролама уздигне морално-политички ниво бораца и руководиоца и да се не открије предстојећи задатак јединице. Партијске и скојевске организације одржале су много ванредних састанака на којима се дискутовало о предстојећем десанту и његовом значају као и о задацима бораца и руководиоца после преласка Дунава.

Све до пријема заповести штаба бригаде о десанту борцима се - ради чувања тајности предстојећег борбеног задатка - није говорило о овој акцији, иако су борци о томе међу собом говорили. Старешине нису ни потврђивале нити одрицале могућност једног таквог задатка.

Штабови батаљона и по неколико пута дневно позивали су команде чета на разговоре и интересовали се какав је борбени морал бораца, каква је борбена готовост чета, затим какво је држање комуниста и скојеваца и каква је општа припремљеност бораца за почетак офанзиве. Партијски и скојевски и уопште политички рад био је усмерен на психолошку припрему бораца за јуначко држање и наносење одлучујућег удара по непријатељу и његовом коначном истеривању из наше земље.

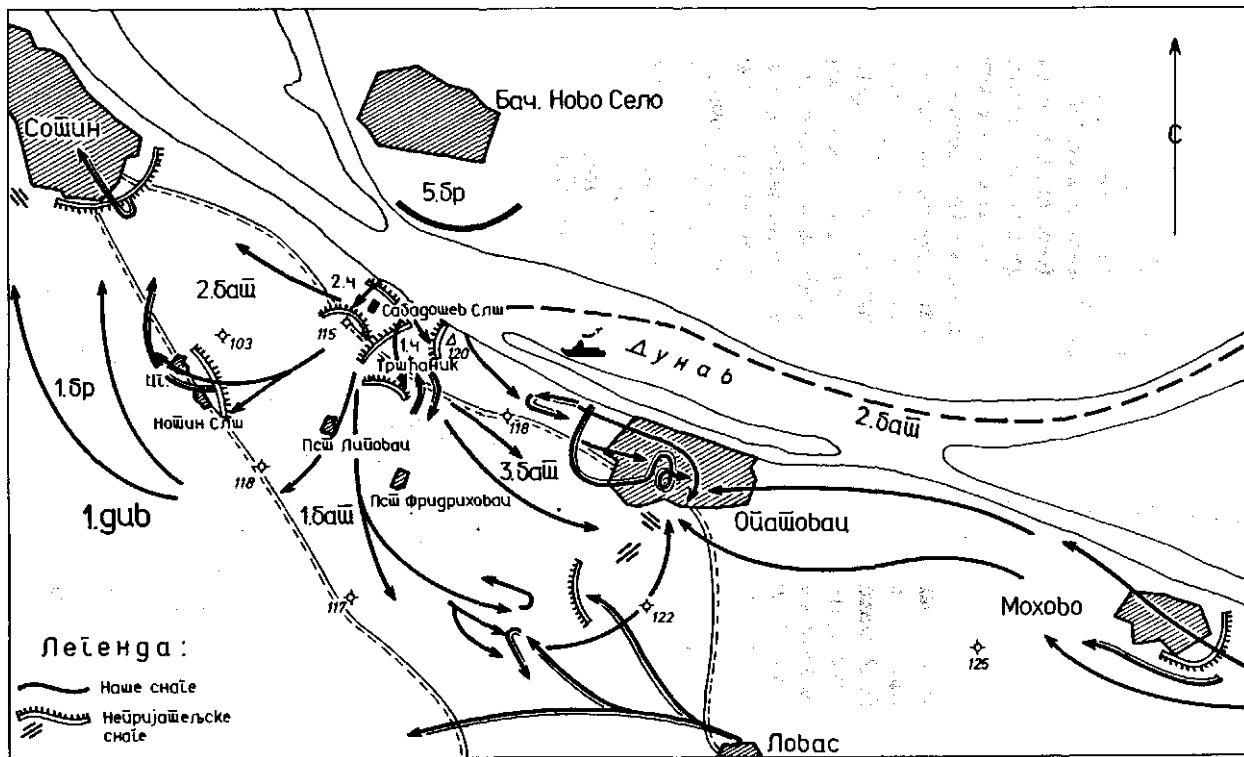
ЗАДАЦИ ЈЕДИНИЦА ЗА ДЕСАНТ И МЕСТО ПРЕЛАЗА

У рејону прикупљања батаљони су остали све до 11. априла увече, за које је време вршено интензивно осматрање непријатељских положаја. Према армијским и дивизијским обавештајним подацима, одсек с. Сотин - с. Опатовац, на десној обали Дунава, бранио је 562. ландесшицен батаљон, са мањим деловима 3. хрватске (усташко-домобранске) дивизије,³⁹⁰⁾ и артиљеријским деловима, који су сви имали задатак да активном одбраном онемогуће сваку активност јединица ЈА са леве обале Дунава. Осматрањем из осматрачнице 2. батаљона на цркви у Бачком Новом Селу установљено је прилично тачно протезање непријатељског предњег краја одбране, а донекле и састав његових јединица. Широки Дунав био је главна препрека за продубљенију обавештајну службу и активност бригаде према непријатељу.

На дан 10. априла штаб бригаде разрадио је план укрцавања са којим су упознати штабови батаљона, пре свих штаб 2. батаљона, који је одређен у први ешелон бригаде и формирао одговарајуће ешелоне (групе) према носивости појединих монитора. Све ово рађено је у тесној сарадњи са командом јединице монитора Дунавске флотиле, у саставу 3. украјинског фронта ЦА. Прелаз преко Дунава био је организован по групама. Предвиђало се да се цео један батаљон може пребацити у четири монитора, сваки монитор могао је да превезе 100-150 бораца и старешина. На састанку су совјетски официри вршили тачан прорачун колико људи, оруђа и муниције може у један монитор. Били су одређени и руководиоци појединих група, односно монитора.

Према поменутој бригадној заповести од 10. априла, и предвиђеном плану операција, у први ешелон бригаде одређен је 2. батаљон са задатком да из полазног рејона - на левом рукавцу Дунава, јужно од с. Букин, пође у 22 часа и да се искрца код Сабадошевог салаша у висини триг. 120 и да овлада лево и десно од места прелаза до 1,5 км, обухватајући по дубини друм с. Опатовац - с. Сотин, да на тај начин створи ужи мостобран за пребацивање осталих делова бригаде. После стварања мостобрана и пребацивања 1. и 3. батаљона, требало је да продужи наступање до пута с. Товарник - с. Сотин, у правцу циглане на поменутом путу, да на тој просторији постави противтенковске топове и пушке и противавионске мит-

³⁹¹⁾ 36. НОР, XII, 4, док. 182, и 36. НОР, XI, 1, док. 15, 19. и 20.

Десант на Дунаву, 12. априла 1945. године. Динамика борбе (друга фаза)

раљезе ради обезбеђења десног бока бригаде. Батаљон је имао да се оријентише с главнином у правцу с. Сотин, са задатком да блокира његову посаду и онемогући јој дејство у правцу с. Опатовац.

На основу добијеног задатка, штаб 2. батаљона својим стрељачким четама дао је следеће задатке: 2. чета одмах по искрцавању да избије у рејон Сабадошев салаш (к. 115) оријентишући се у правцу Сотина, 1. чета (без једног вода) по прелазу да наступа у правцу Тршћеник, пресече пут Опатовац - Сотин у поменутом рејону и усмери своје дејство у правцу пустаре Липовац и 3. чета да наступа ка к. 120, десним крилом да се ослања на 1. чету а левим на Дунав, дејствујући у правцу Опатовца.

Штабу 2. батаљона било је наређено да се на достигнутој линији мора задржати и одбранити је по сваку цену, ма колико биле јаке снаге непријатеља који би вршио евентуални противнапад. За извршење овог задатка штаба бригаде доделио је штабу 2. батаљона један вод минера, чији је задатак био да минира оба друма испред положаја 2. батаљона као и међупросторе између друмова.

Други ешелон бригаде (3. батаљон) имао је да се пребаци иза првог ешелона на истом месту. Његов је задатак био да ослањајући се левим крилом на десну обалу Дунава а десним крилом обухватајући пустару Фридриховац (у бригадној заповести стоји: Фридрихов салаш), у садејству са 1. батаљоном овлада с. Опатовац и да постави један вод у рејону пустаре (Липовац за дејство у правцу комуникације с. Сотин - с. Товарник) у садејству са 2. батаљоном (до доласка трећег ешелона). Поред тога, бригадном заповешћу било је предвиђено да цео 3. батаљон, пошто овлада селом Опатовац, продужи напредовање и наступање у правцу с. Мохова ради евентуалног садејства 1. пролетерској бригади 1. пролетерске дивизије у овлађивању овим селом.

Трећи ешелон (1. батаљон) имао је да се пребаци иза другог ешелона, а затим да брзо избије до комуникације с. Опатовац - с. Сотин, и да у садејству са 3. батаљоном, обухвати с. Опатовац са југозапада ради уништења непријатељске посаде. За обезбеђење од правца с. Ловас и комуникације која води од с. Товарника, батаљон је имао да ангажује једну чету. Уколико 3. батаљон буде садејствовао 1. пролетерској бригади у овлађивању с. Мохова, 1. батаљон ће обезбедити његово десно крило.

Штаб бригаде требало је да се пребаци са другим ешелоним и постави командно место на комуникацију у рејону Сабдошевог салаша. У бригадној резерви код штаба бригаде биле су све бригадне чете и водови. Бригадни санитет се налазио у рејону искрцне станице, а позадински делови у Бачком Новом Селу.

Извиђањем Дунава и његових обала, које су вршиле јединице које су ту раније држале положаје, дошло се до следећих, мада понегде прецењених података: ширина реке на месту прелаза била је око 1.200 метара, брзина два метра у секунди а дубина реке на месту прелаза износила је до 15 метара. Сви подаци нису могли битно и нарочито да утичу на ток искрцавања с обзиром на то да је извиђање вршено помоћу монитора, чије се тактичко-техничке особине одговарале постојећим условима.

Обала укрсног места била је блага и приступачна и нижа од десне обале. Газ за прелаз војске уопште није постојао, већ се прелаз морао вршити чамцима или мониторима, које је речна флотида Црвене армије ставила на располагање јединицама 5. бригаде. На левој обали Дунава, с обзиром на то да је непријатељски фронт био близу, сва села била су раније евакуисана, тако да у њима - због борбе и бомбардовања, није било много становништва.

Обала искрсног места била је стрма, око 65-90 степени и покривене густим цбуњем. на самој обали непријатељ се био солидно утврдио. На обали је, као и у позадини, изградио низ утврђења, ископао дуге пешадијске ровове и успоставио митраљеска гњезда, а ископао је и саобраћајнице подешене за одбрану. Поред тога, десна обала Дунава била је густо минирана противпешадијским нагазним минама, потезним минама као и минама изненађења.³⁹¹⁾ На тој обали у свим селима било је становника, јер им непријатељ није дозвољавао да се евакуише и спашава од губитака у предстојећим борбама, што је изазивало оправдани револт тих људи. Извиђачки органи, који су повремено успевали да се пробију у ова села, доносили су податке да је то становништво и из тих разлога - пријатељски наклоњено јединицама ЈА и спремно да им помаже.³⁹²⁾

Десна обала Дунава била је веома стрма, а постојали су само мањи излази из Дунава, само два погодна: пристаниште

³⁹¹⁾ АОС, к. 1046, ф. 8, док. 11, *Извештај оперативног одсека штаба 5. бригаде.*

³⁹²⁾ АОС, к. 1046, рег. бр. 17/49-1 изјава мајора Радета Обрадовића, начелника штаба 5. српске бригаде, *Аесант на Дунаву, 12. априла 1945. године* (седам куцаних страница).

код Опатовца и код Сабадошевог салаша. На свим другим местима искрцавање је било немогуће. Терен на десној обали Дунава био је таласаст и нудио је добре услове за напад, али и за одбрану, јер се могао бранити са узвишених тачака, које је непријатељ изградио у чврста упоришта за одбрану.

У тактичком погледу, место одбране за прелаз преко Дунава имало је више преимућства. Пре свега, Сабадошев салаш и к. 115, где се требало искрцати налазили су се недалеко од главног одбрамбеног појаса непријатеља. Сама појава десантних снага (о чијој јачини непријатељ није имао јасну представу)³⁹³⁾ у позадини непријатељског одбрамбеног појаса требало је да унесе пометњу код браниоца, чији морал више није био на завидној висини. Даље, недалеко од Сабадошевог салаша и к. 115 налазе се две комуникације: с. Товарник - с. Сотин - Вуковар и Шаренград - с. Сотин. Стварањем мостобрана у захвату ових комуникација истовремено се пресеца одступница непријатељским снагама које са фронта нападају 1. пролетерска и 21. српска дивизија. Пресецањем ове одступнице нападачу се пружила могућност да уништи, односно зароби главнину непријатељских снага на њиховом левом крилу, што ће у знатној мери негативно утицати на стабилност браниоцевог положаја на осталим секторима Сремског фронта.

У топографском смислу место прелаза није у потпуности одговарало захтевима једног оваквог маневра. Обала коју је бранио непријатељ надвисује леву обалу, пружајући браниоцу низ предности над положајем нападача. Међутим, читава десна обала Дунава на овом сектору виша је од леве, тако да у том погледу није постојао неки шири избор. Веома стрм нагиб искрцне обале, уз то још миниране, представљао је за нападача озбиљну препреку.

За прелазни рејон 1. ешелона одређено је с. Букин, удаљено око 9 км од места искрцавања. Паробродска станица на којој се укрцавао ешелон налази се на десној обали Дунава, протезао се предњи крај непријатељске одбране. Овде се, наиме, наслањало лево крило непријатељске групације на Сремском фронту. Између паробродске станице у с. Букин и непријатељских снага на десној обали Дунава налазе се острва Хагел и Шаренград. Укрцавање је требало вршити ноћу, чиме је осматрање непријатеља било отежано, али је и сам положај острва Хагел и Шаренград олакшавао припреме нападача.

³⁹³⁾ АОС, *Изјава руководиоца Бригаде о десанту на Дунаву, 12. априла 1945. године*. После десанта неки од заробљених непријатељских војника и официра изјављивали су да су мислили да је овде био десант читаве једне дивизије.

ИЗВРШЕЊЕ ДЕСАНТА

Бригада је из Бачког Новог Села кренула према селу Букину. Јединице су попуњене дводневним следовањем муниције свих врста. Од бораца и старешина је захтевано да оставе све своје прибелешке у позадини штабова својих батаљона, где је прикупљена и сва војна, политичка и партијско-политичка архива јединица. Ради олакшавања покрета, четни економима су покупили шињеле од бораца и предали их интендантурама својих батаљона. Све је било усмерено томе да сваки борац пренесе што више муниције.

Пре него што је извршен покрет сви штабови батаљона и команде чета су упозорени: »У погледу плена не задржавати се нигде а нарочито у том погледу Немци могу и то да користе и да би поубијали што више наших бораца, а тако исто омета и правилно извршавање задатака. Зато се ово као најстрожије подвлачи... «³⁹⁴

Како штаб 2. батаљона није добро прорачунао време за преваљивање пута од Бачког Новог Села до Букина, то је овај пут, с обзиром на то да је штаб бригаде тачно одредио час пристизања у рејон прикупљања, пређен усиљеним маршем, што је много заморило борце и могло је да утиче на њихову физичку издржљивост у предстојећим борбама за стварање мостобрана, поготову што је ово био први ешелон. Марш је отежавало и то што су митраљези типа »максим« били расклопљени и, уместо да буду натоварени на коње, носили су их борци на својим леђима. Марш је вршен дању, није се водило довољно рачуна о прелажењу откривеног простора у Букинском риту, па је тајност десанта објективно могла да буде доведена у питање, али до ње није дошло.

Тек у Букину, пред укрцавање у мониторе борцима је саопштен борбени задатак за десант преко Дунава. Пренето им је наређење штаба бригаде: никакве препреке не смеју да омету извођење тог борбеног задатка, морају да смело иду напредо док непријатељ не буде избачен из његових ровова и утврђења и док батаљон не успостави свој одбрамбени положај.

Линија непријатељских положаја протезала се нешто западније од Шаренграда, тако да су монитори на путу за рејон укрцавања морали до избијања у рукавац Дунава да савладају извесну краћу, али опасну зону. Они су ипак прошли неопажено од непријатеља.

Заповест као у фусноти 389.

Кад се сасвим смркло, 2. батаљон се први упутио из Букина ка обали Дунава, где је било усидрено седам монитора из Дунавске речне флотиле Црвене армије спремних на пребацивање јединица 5. бригаде. Непосредно пред укрцавање на мониторе борцима су саопштене лозинке и одзиви и упозорени су да на мониторима мора да влада највећа тишина. Предвиђало се да ће непријатељ - када се монитори приближе десној обали - сигурно припуцати, али са монитора нико не сме да одговара на ту палбу како се не би открили делови 2. батаљона.

Тачно у 22 часа, на паробродској станици села Букин, у седам монитора била је укрцана прва десантна група под командом команданта 2. батаљона Љубише Катанића, састава: око 500 бораца, са личним наоружањем и аутоматима, ојачана са два противтенковска топа, једним противавионским митраљезом са деловима чете за везу и извиђачима.

Страх од велике воде код бораца још није био ишчезао. Понашали су се неодлучно и бојажљиво. Совјетски војници и подофицири из посада чамца су то приметили и трудили су се да ублаже тај страх. Срдачно су се руковали са борцима бригаде, тапшали их по раменима и леђима и говорили неке шаљиве упадице које наши борци нису разумели. У чамцима је владала потпуна тишина. Монитори су се кретали без опасности да ће их непријатељ приметити, јер рукавци Дунава, а нарочито острва Хагел и Шаренград, омогућавали су им да скоро половину пута пређу неопажени од непријатеља. Била је мркла ноћ, ведро, али без месечине. Тишину је нарушавало једино уједначено тешко брујање дизел-мотора на мониторима. Када су стигли у близину главног тока Дунава, кренули су највећом брзином према другој обали Дунава.

Захваљујући тајности припрема и неометаном пристизању монитора до рејона укрцавања, непријатељ је био потпуно изненађен. У моменту пристизања у висину одређеног рејона искрцавања монитори су на дати сигнал из рејона Бачког Новог Села нагло скренули у правцу непријатељске обале. У том моменту са непријатељских положаја огласила се јака митраљеска ватра по левом гвозденом боку монитора којим се превозила 2. чета 2. батаљона. Монитори су и даље секли мирно воду. Рањен је био Петроније, један од новодошавших бораца.

У 23.55 часова 2. батаљон се са три стрељачке чете, приштапским деловима и средствима ојачања, укупне јачине од око 500 људи, искрцао на десну обалу Дунава у висину Саба-

дошевог салаша. Пред борцима се испречила прилично стрма и клизава обала. Наишло се на једну увалу за коју су инжењерци утврдили да је минирана и заграђена жичаним препрекама, које су убрзо отклоњене и борци су, мокре одеће и обуће, наставили излазак на обалу. У томе је однекуд долетела једна граната и треснула на спруд. Жртава није било. Мада се непријатељ оглашавао појединачном пуцњавом, по свему судећи још увек није знао за присуство јединица 5. бригаде на овој обали Дунава. Неки монитори насукали су се даље од обале, па су борци морали да скачу у воду, а црвеноармејци су их пожуривали. Из 2. чете ту је нестало пет бораца, вероватно су се утопили у таласима Дунава. Чим је искрцавање 2. батаљона завршено, монитори су отпловили на средину реке, одакле су из топова и митраљеза отворили жестоку ватру по немачким положајима, привдичећи на тај начин пажњу на себе и маскирајући десант 5. бригаде. Јаком ватром са монитора било је ућуткано неколико митраљеских гнезда на немачким положајима, чиме су црвеноармејци знатно допринели успешном извођењу десанта.

Штаб бригаде био је пребачен на десну обалу Дунава у 22.30 часова.

БОРБЕ УЗ ПОАРИШКУ МОНИТОРА

По мрклој ноћи борци и старешине 2. батаљона пели су се уз стрму и делимично минирану десну обалу Дунава. Неколико тренутака касније, лево од наступања 2. чете зачула се експлозија мине, од које је настрадала група бораца из 4. чете коју је предводио политички комесар чете.

Изненађени непријатељ се тек у последњем моменту снашао и отворио јаку ватру на мониторе и на пешадију 5. бригаде која се једним делом још увек налазила на палубама, али без успеха јер су га успешна ватрена средства са монитора (топови, митраљези и ПА митраљези) потпуно омела. Одмах по искрцавању 2. батаљона, непријатељ је покушао ручним бомбама да га заустави и набаци на обалу, али му то није пошло за руком, па је 2. батаљон, после краће борбе, овладао првом и другом линијом непријатељских ровова и бункера на обали.

Друга чета одмах по искрцавању, овладала је првом линијом непријатељских ровова у рејону Сабадашевог салаша. Густу помрчину разбијале су наше и немачке светлеће ракете;

немачких је било далеко више. Осећало се већ да је код непријатеља завладала паника, видело се како Немци напуштају ровове и беже у позадину. Чета је наставила да гони Немце према Сабадашевом салашу, остављајући њихове ровове за собом. Група бораца 2. чете коју је предводио командир чете Јосип Орешковић заробила је ту једног немачког официра и много немачких војника. После краће борбе овладала је и другим линијама и посела положаје Сабадашев салаш - к. 115. Прва чета која је нападала у рејону Трчаник у првом налету овладала је првом линијом ровова, одбила непријатељски противнапад, овладала и другом линијом њихових ровова, пресекла комуникацију Опатовца - Сотин и запленила шест непријатељских кола са сточном запрегом.

Трећа чета је без великих напора успела да овлада рејоном к. 120 и да се оријентише ка Опатовцу. У моменту стварања мостобрана непријатељ је, уз артиљеријску подршку из рејона Опатовца, слабијим снагама покушао да изврши противнапад на 3. чету и батаљон одбаци ка Дунаву. Снажном ватром овај непријатељски противнапад је одбијен.

До поноћи све чете 2. батаљона овладале су одређеним линијама и почеле утврђивање и преуређење постојећих ровова. У 2 часа 12. априла батаљон је избио на комуникацију код к. 115, рокирао се према Сотину и продужио напредовање у том правцу. Овлађивањем првом и другом линијом непријатељских ровова и пресецањем комуникације Опатовца - Сотин, 2. батаљон је извршио свој основни задатак. Створио је мостобран на десној обали Дунава дубине 400-500 и ширине око 400 метара и као први ешелон бригаде омогућио пребацивање следећих њених ешелона на десну обалу Дунава и освајање тамошњих непријатељских положаја.

Од 00,30 часова почело је пребацивање и других бригадних ешелона, тако да је 3. чета 2. батаљона као левокрилна јединица батаљона могла да своје крило одвоји од Дунава у наслону на делове 3. батаљона. У току борбе непријатељ је покушавао да артиљеријском ватром омете мониторе у пребацивању других ешелона, али му је овај покушај пропао.

Први батаљон је на време кренуо у десант, на неколико борбених чамаца и два монитора Совјетске армије. Батаљон се искрцао лево од првог ешелона, у време када је на овој обали 2. батаљон већ водио борбу са непријатељем. Искрцавање је вршено испод прилично стрме обале. На обали није било јачег непријатељског отпора. По искрцавању 1. батаљо-

на, 3. батаљон је усмерио своје дејство у правцу с. Сотин, омогућујући на тај начин снагама трећег ешелона да заузму централни део мостобрана.

Тако је после успешног искрцавања сва три батаљона, проширен мостобран, на чијем се централном делу нашао 1. батаљон, на десном крилу и на левом 3. батаљон. Други батаљон био је оријентисан према Сотину, а 1. и 3. према Опатовцу. Заузимањем ових положаја и изградњом утврђених положаја првог и другог ешелона потпуно је био оформљен добро брањени мостобран ширине 2 и дубине 1,5 километар, 10 до 12 километара у непријатељској позадини.

Око 3 часа 12. априла други и трећи ешелон избили су на линију пустара Липовац - пустара Фридриховац - к. 118. На десном крилу ова линија се, преко к. 115, ослањала на Аунав. После повлачења са првих линија ровова, а пошто се бригада већ била учестила на поменутој линији, изненађени непријатељ се консолидовао и почео да пружа жилав отпор, а затим до сванућа није предузимао никакве озбиљније противнападе. То време јединице батаљона искористиле су за утврђивање и уништење преосталих непријатељских група.

У 7 часова 1. батаљон је избио на комуникацију Сотин - Товарник, између к. 116 и 117. У намери да Опатовац нападне с јужне стране, 1. батаљон се оријентисао према комуникацији Ловас - Опатовац и започео напад на немачки гарнизон у Опатовцу, који је бројао око 500-800 људи, ојачан једном батеријом топова и са неколико тешких бацача.

Десант 5. бригаде у ноћи 11/12. априла потпуно је изненадио немачки батаљон за осигурање који је бранио одсек према Бачком Новом Селу. Он није био у стању да одбије напад јединица 5. бригаде и у борби је претрпео 50 губитака. На овај начин је позадина 963. бригаде »Клоц« била угрожена, а одбрана одсека била је доведена у питање. Због тога је командант 41. дивизије био принуђен да на овом одсеку уведе дивизијску резерву (1. батаљон 1231. пешадијског пука) потчинивши га штабу бригаде »Клоц«.^{395>}

У таквој ситуацији 1. батаљон је морао да крене све своје снаге према непријатељу (немачкој дивизијској резерви) који је надирао правцем с. Миклушевци - к. 117, на путу Сотин - Товарник. После скоро трочасовне борбе, са те стране била је отклоњена опасност, јер је непријатељ био приморан да се

³⁹⁵⁾ Завршне операције, н.д. стр. 550-551 и 557. јч

повуче пошто му је претила опасност од надирања наших снага према Опатовцу.

На правцу свог дејства - обалом Дунава према Опатовцу - 3. батаљон је водио оштре борбе с непријатељем који се упорно бранио, Јединице овог батаљона извршиле су два јуриша на непријатељске ровове, али без успеха. Штавише, непријатељу је успело да једним противнападом на десно крило батаљона привремено прошири свој успех и потисне чету која се ту налазила. Ради паралисања даљег продора непријатеља у овом рејону, штаб бригаде је упутио 3. батаљону бригадну чету аутоматичара. Непријатељски гарнизон у Опатовцу се упорно бранио из утврђених кућа и бункера на ивици села, успешно контролишући ватром простор пред собом. Око 11.30 часова штаб бригаде је затражио да артиљерија са монитора »Азов« и »Керч« отвори ватру на Опатовац. Потпомогнути аутоматичарима, уз подршку артиљерије, батаљон је у следећем јуришу успео да притисне снаге непријатеља и поседне његове положаје.

Међутим, одједном се на мостобран 5. бригаде сручила јака бацачка и митраљеска ватра, за коју су борци сматрали да долази од непријатеља који је тек сада довукао нова појачања, дотада негде скривена у његовој позадини. Покушаји са успостављањем веза довикивањем нису успели и развила се обострана пудњава и борба. Један борац 5. бригаде ставио је капу са петокраком на пушку и истакао према супротној страни и тек тада се пуцњава стишала. Веза је успостављена тек после више поновљених узвика да се на овом положају налази 5. српска бригада. Тако се услед слабих веза, а посебно услед слабог дејства радио-везе између штаба 5. бригаде и штаба 1. пролетерске бригаде у рејону Опатовца развила међусобна борба делова ове две јединице у којој је било губитака и на једној и на другој страни.

По међусобном грљењу и љубљењу због успостављене везе и туге за несретно изгубљеним друговима, 1. пролетерска је наставила надирање, а 5. бригада се спремала за напад на Опатовац. У том моменту наишли су и делови 13. хрватске бригаде, па је настало опште весеље због постигнутих успеха у борбама против непријатеља.

За време извођења десанта на Дунаву, 4. батаљон се налазио у општој резерви бригаде. Око 3 часа 12. априла батаљон се у четири групе пребацио мониторима преко Дунава, у четири групе, чији су руководиоци били: Никола Бојовић,

заменик команданта батаљона, Спасоје Вукићевић, политички комесар батаљона, Буро Лешић, командант, у Урош Кеџман, помоћник политичког комесара батаљона. При изласку на десну обалу Дунава, прва група је наишла на минско поље, у којој је 11 бораца рањено, а четири су погинуда. Група је иначе без иједног метка прошла кроз минско поље и све до 10 часова водила борбе са заосталим деловима немачког батаљона за осигурање.³⁹⁶

За то време 1. пролетерска дивизија продрла је дуж комуникације Шаренград - Мохово, овладала Моховом и продужила дејство према Опатовцу, садејствујући 5. бригади у овлађивању селом. У нападу на Опатовац са југоисточне стране, поред 1. пролетерске бригаде, учествовале су и снаге Италијанске бригаде, чији је основни правац био усмерен дуж с. Лежмир. Непријатељска одбрана није била више у стању да се супротстави овако снажном нападу са свих страна. У моменту када су се делови 5. бригаде припремили да на јуриш заузму последње упориште браниоца, и када се 1. бригада налазила на источној ивици села, непријатељ је обуставио отпор и предао се.

После ослобођења Опатовца и спајања са 5. бригадом, на слањајући своје десно крило на Дунав, 1. пролетерска бригада продужила је надирање у правцу с. Сотин.

У току борби за Опатовац 2. батаљон је, извршивши ближи задатак, оријентисао снаге у правцу Сотина, који је бранило 500-600 непријатељских војника. Батаљон је водио вишечасовну оштру борбу са посадом непријатељских упоришта у циглани и на Нетином салашу, на комуникацији 2 км југоисточно од Сотина. Пошто је овладао поменутиим упориштима, штаб 2. батаљона одређује своју 2. чету за даљи напад на Сотин и она је убрзо овладала кућама на његовој југоисточној страни.

За то време 13. пролетерска бригада, овладавши предњом линијом непријатељских ровова, наставила је продор правцем: салаш Ф. Сенца - к. 129 - к. 125 - к. 122 - Св. Илија - пустара Фридриховац - пустара Липовац - к. 123 и одатле напала на Сотин с јужне стране. Прва пролетерска бригада, после ослобођења Опатовца и спајања са 5. српском бригадом, упутила

³⁹⁶> Ни у једном наведеном документу, чак ни у заповести штаба 5. бригаде за цео десант (фуснота 389) не помиње се учешће 4. батаљона у десанту. Овај пасус рађен је на основу казивања Николе Бојовића и Луке Стаменковића ауторима у Нишу, 1. јула и 24. августа 1988. године.

се комуникацијом у правцу Сотина, ослањајући своје десно крило на Аунав.

Непријатељска одбрана у Сотину није била у стању да се успешно супротстави дејству овако јаким снага. И последњи отпор непријатеља био је сломљен и Сотин је ослобођен, а 1. и 13. пролетерска бригада наставиле су гођење разбијеног непријатеља у правцу Вуковара.

После успешно извршеног задатка, јединице 5. бригаде су око 16 часова помоћу монитора пребачене натраг у Бачко Ново Село. После краћег одмора оне су наставиле покрет преко с. Плавна, а затим су пребачене у Вуковар.

Пета бригада је у потпуности извршила постављени јој задатак. Изненадним нападом у позадину главног непријатељског положаја, она је дезорганизовала одбрану непријатеља. Ово је условило да је непријатељ, без већег отпора и релативно брзо, напустио прву линију ровова, повлачећи се према Опатовцу, односно Сотину, као и суседна јача упоришта.

Избијањем на комуникацију Опатовац - Сотин и Сотин - Товарник, у висини Сабадашевог и Негиног салаша, бригада је привезала јаче непријатељске снаге и пресекла одступницу бригади »Клоц«, која је с фронта пружала отпор 1. дивизији на правцу главног удара. Непријатељска група на том простору била је разбијена, делом уништена а у већини заробљена. Само у троуглу Опатовац, Мохово, Ловас, где је надирала 1. дивизија, заробљено је више стотина непријатељских војника. Да им 5. бригада није пресекла одступницу, ове би се снаге вероватно повукле према Сотину и Вуковару. Привезивањем за себе непријатељског батаљона који је нападао од с. Миклушевца, бригада је убрзала наступање 1. пролетерске дивизије.³⁹⁷⁾

Генерал-пуковник Милутин Морача о томе каже: »У тој офанзиви много нам је помогла Пета бригада 21. српске дивизије, која се искрцала у позадину немачког главног положаја. Њу су превезли монитори Црвене армије преко Дунава из Бачке, западно од Опатовца. Она је направила дармар у немачкој позадини. Немци су морали против ње да пошаљу своје резерве. Користећи овај успјех Пете бригаде и брз продор наших јединица, ми смо тога дана продрли око 30 км на том главном правцу напада, ослободили смо Вуковар и Борово. То је било 12. априла, увече... «

³⁹⁷⁾ > 36. НОР, XI, 1, док. 87.

У књизи »Завршне операције за ослобођење Југославије 1944-1945. године« стоји поред осталог и следеће: »Десант Пете бригаде је поучан пример добро извршених припрема и умешности у руковођењу једном сложеном и рискантном акцијом. Бригада је у овој акцији уништила непријатељски батаљон који је бранио реку и приковала непријатељски батаљон који се појавио од с. Миклушевци, као и знатан део непријатељских снага које су браниле с. Опатовац. Она је на тај начин олакшала и убрзала наступање 1. пролетерске дивизије. Пресецањем комуникације с. Опатовац - С. Сотин, којом је требало да се повуче непријатељ из рејона с. Опатовац, Пета бригада је у многоме помогла потпуном разбијању немачке 963. тврђавске бригаде 'Клоц, која је бранила овај део фронта«.

Процена непријатеља у односу на операцију десанта који је извршила 5. бригада доноси следеће елементе: непријатељско командовање по свему судећи није размишљало, нити претпостављало неки бочни удар јединица ЈА сматрајући да је немогуће прећи Дунав баш на овом сектору, па овде није ни држао неке јаче снаге, а прецењивао је и могућности својих густих минских поља. Непријатељска одбрана била је добро организована, а располагао је и са доста моторизације којом је могао благовремено и успешно да пребацује своје снаге са једног, и из позадине, на други крај своје одбране. Иако је на предњим положајима имао релативно мале снаге, у дубини одбране располагао је значајним резервама, којима је могао да угрози десант. Међутим, ефикасним и брзим ударима 5. бригаде непријатељу је био потпуно онемогућен маневар тим резервама. У материјалном погледу предност је очигледно била на страни непријатеља. Борбени морал непријатеља био је на релативно ниском нивоу, предосећао је брзи слом немачког Рајха. Борбена активност била му је у дефанзиви.

Пета бригада нанела је непријатељу значајне људске и материјалне губитке. Из његовог борбеног строја избачено је 520 војника и старешина, од којих 500 погинулих и 20 заробљених. Од материјала 5. бригада запленила је велику количину пешадијске пушчане муниције и мина, један минобацач, седам пушкомитраџеза »шарац«, 35 пушака, 250 ручних бомби, неколико пиштоља и другог ратног материјала, који се није могао даље носити.³⁹⁸

398) Исто, као под 391. и 392.

У бригади су све прирпеме за десант биле извршене на време, у тајности и у потпуности, па непријатељ није могао да уочи скоро никакве промене код ње и бригада је остварила потпуни елеменат изненађења. Јединице 5. бригаде красило је високи борбени морал, посебно при извршењу продора и сусрета са јединицама 1. пролетерске дивизије, у чијем је саставу 5. бригада била привремено. Бригада је била добро наоружана и располагала је са довољно муниције. Код јединица је владао офанзивни дух, жеља за победом и коначним уништењем и истеривањем непријатеља из наше земље. Борцима и старешинама ово је била још једна висока школа за даље ратовање. Показана је хладнокрвност и самоиницијатива и стечена су значајна искуства за будућа борбена дејства.

Пета српска бригада имала је у овим борбама значајне људске губитке. Из њеног борбеног строја нестало је преко 220 бораца и старешина, од којих је пет нестало при десанту, 38 погинулих и 177 теже и лакше рањено. Велики борбени успеси постигнути у извођењу десанта Дунава били су плаћени драгоценим људским жртвама а борбена искуства при извођењу једне овако сложене оперативне радње стицана су уз огромне физичке напоре и људске жртве.